

Népiirtás Afrikában: cselekvésképtelenség vagy érdektelenség*

Éva Ádám

Biedermann Zsuzsánna:

Genocídium és destabilizáció az afrikai nagy tavak régióban

Publicon Kiadó, 2015, p. 249

ISBN: 978-615-5001-09-3

A szerző az afrikai Nagy Tavak régió három államát (Burundi, Ruanda és a Kongói Demokratikus Köztársaság) emeli ki elemzésében. A függetlenség után megalakuló nemzeti kormányok több évtizeden át tartó etnikai tisztogatást hajtottak végre, ami közép- és hosszú távon kétségtelenül a rezsimbiztonság növeléséhez és személyes gazdasági sikerekhez vezetett, így politikai gazdaságtani szempontból megtérülő vállalkozásnak bizonyult. A nemzetközi közösség ugyanakkor egyezményesen törekszik a II. világháború óta a genocídium minden formájának megelőzésére. A szerző a gazdasági motivációk feltérképezésével szeretne hozzájárulni a prevenció módszereinek hatékonyságához.

Biedermann Zsuzsánnának ez ugyan nem elsődleges célja, mégis rávilágít nemcsak a gyarmatosító országok, hanem a nemzetközi közösség felelősségére is az Afrikában zajló emberiség ellenes bűntettek több kategóriájának megvalósulásában. Azért érdekes és megvilágító erejű elemzés ez, mert a laikus érdeklődő számára is világossá válik, hogy a nemzetközi közösség cselekvésre készítéséhez nem elegendő a holokausz tragédiájának élménye és az arra válaszul megszületett nemzetközi egyezmények létrehozása. A nemzetek és etnikumok eltérő politikai és gazdasági érdekeinek bonyolult összefüggései döntik el a II. világháború tragédiája után fél évszázaddal is, hogy az emberiség eleget tesz-e alapvető kötelességeinek.

Biedermann felhívja a figyelmet az 1948-ban elfogadott Genocídium-egyezmény sikertelen alkalmazására.¹ Előbbi értelmében a népiirtás az emberiség elleni bűntettek olyan kategóriája, amelyben jelen van a speciális szándék (*dolus specialis*) egy embercsoport részleges vagy teljes megsemmisítésére. Az Egyezmény tartalmi és

* Jelen cikk a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

Éva Ádám az Antall József Tudásközpont Nemzetközi Kapcsolatok referense. E-mail: eva.adam@ajtk.hu.

¹ A Népiirtás Bűntettének Megelőzéséről és Megbüntetéséről Szóló Egyezmény

fogalmi problematikája mellett a fő probléma az, hogy a genocídiumra utaló jelek azonosítása után az intervenció lenne az adekvát lépés. Jellemző, hogy a nemzetközi közösség általában az események bekövetkezése után cselekszik (nürnbergi perek; ICTY és ICTR ad hoc bíróságok).

A három afrikai országban az 1960-as és 2000-es évek között zajló események során nyilvánvalóvá vált, hogy a nemzetközi közösség jól volt informálva, ugyanakkor semmit nem tett a népirtások megelőzése vagy megállítására érdekében. Az ENSZ cselekvésképtelenség bizonyult, míg az USA-nak nem állt érdekében a beavatkozás. A gyarmatosító hatalmaknak szintén nem állt érdekében a helyi klientúrájuk felszámolása.

A szerző alapvetően a hagyományosan földműveléssel foglalkozó hutu és a szarvasmarha-tenyésztésből élő arisztokratikus tutszi népcsoport gyarmatosítás utáni konfliktusait elemzi. Az erőszakspirál az 1972-es Burundiban történt népirtással kezdődik, amely hivatalosan soha nem került elismerésre. A 200 ezer áldozatot maga után hagyó esemény váratlanul számított egy látszólag olyan stabil társadalmi struktúrában, ahol az etnikai keveredés hagyományosan elfogadott, vallási különbségek nincsenek, és a társadalmi ranglétra minden irányban akadálymentesen végigjárható. Valójában azonban a belga közigazgatási rendszer meggyökeresedésében és a gyarmati gazdasági rendszer konzerválásában kell keresnünk a feszültségek okát.

A belga gyarmati közigazgatásban bevezették az etnikumok szerinti megkülönböztetést, ezáltal ellehetetlenítették a mobilitást a társadalmi ranglétrán. Míg a gyarmatosítás előtti „megélhetési gazdasági rendszer” valamennyi népcsoport gazdasági hasznát maximalizálta, a gyarmatosítók által az országra kényszerített nemzetidegen gazdasági ágazatok (kávé- és teatermesztés) egyik csoportnak sem kedveztek, hanem egy új tutszi politikai elitet emeltek hatalomra, ami ezt követően a járadékmaximalizálásra törekedett. Ruandában a tutszi szupremáciát megdőntötte az 1959-61-es hutu forradalom, kiéleződött a feszültség a két népcsoport között. A feszültség 1994 áprilisában érte el a csúcspontját Ruandában, 100 nap alatt mintegy 500.000, javarészt tutszi halálos áldozatot követelt a genocídium. Végül a tutszi RPF vette át a hatalmat, ezt követően a népirtásokban részt vevő hutu *génocidaire*-ek több tízezres tömegekben hagyták el az országot Kongó irányába.

A genocídiumokhoz vezető gazdasági összeomlás a következőképpen alakult. A kávé és tea magas világgpiaci ára idején a 70-es és 80-as években az állam a termelés ösztönzése érdekében rendkívüli támogatásban részesítette a termelőket, és magas áron vásárolta fel a terményt. A 90-es évek elejére a világgpiaci árak zuhanása miatt már nem volt fenntartható az állami támogatás mértéke. A népességszám robbanásszerű növekedése és az erőforrások hiánya kiélezte az etnikai feszültségeket, ami mindennapos atrocitásokat eredményezett.

Közvetlenül a genocídiumok által beindított menekülthullámok élezték ki az etnikai helyzetet Kelet-Kongóban (Észak- és Dél-Kivu tartományokban) az őslakosok és a ruandai menekültek között a 90-es évek második felében. A menekülttáborok köré gyülekező ellenállási mozgalmak rendszeres támadásokat indítottak országuk kormánya ellen, amely végül beavatkozott, majd népiirtásokat hajtott végre a menekülő tömegben. Az ásványokban gazdag terület (ón, tantál, volfrám) kiaknázása hozzájárult a térség „önfenntartó háborúhoz”. Ruanda a mai napig vám- és adómentesen szállítja el és értékesíti saját tulajdonaként a Kongót megillető ásványkincset.

A Ruandában 1994 óta hatalmon lévő Paul Kagame tutszi elnök az etnikai megkülönböztetés eltörlésére és a genocídium előfordulásának konstans veszélyére hivatkozva tartja fenn legitimitását a nemzetközi közösség szemében. Az elnök „fejlesztő patrimonializmust” alkalmaz, ezért a járadékok szélesebb körben és igazságosan kerülnek elosztásra, ami a rezsim hosszú távú fennmaradására garanciát jelenthet.

Az elemzés végére az a dilemma rajzolódik ki előttünk, hogy az afrikai Nagy Tavak Régió autoriter rezsimei számára a népiirtás egy „kifizetődő” vállalkozási formának bizonyult, és a nemzetközi közösség számára a jövőben sem lenne indokolt a beavatkozás a régió bármely országának a belügyeibe. Ugyanakkor az is kijelenthető, hogy a térség infrastruktúrájának fejlesztése, gazdasági tömörülése és technológiai fejlesztése mind ezen országok, mind a nemzetközi közösség számára egy még inkább megtérülő vállalkozás lenne. Biedermann Zsuzsánna elemzése a magyar Afrika-kutatásban hiánypótló és kijelöli az afrikai fejlesztéspolitikai és nemzetközi segélyes problémakörének további kutatási irányait.